

VERSLAG

over de werkzaamheden van de Commissie in 1956

Mijnheer de Minister,

In 1956 heeft de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie zoals gewoonlijk zes afdelingsvergaderingen en drie algemene vergaderingen gehouden. De Vlaamse afdeling heeft bovendien 5 buitengewone vergaderingen gewijd aan de studie van de Nederlandse vormen van de gezamenlijke straatnamen der stad Brussel. Al die vergaderingen hebben plaatsgehad in lokalen die de Universitaire Stichting tot onze beschikking heeft gesteld.

De volgende lezingen werden gehouden :

A. Op de algemene vergaderingen :

L. REMACLE : *De etymologie van het toponiem hambê en daarmee samenhangende problemen.*

In verscheidene woorden wordt de primaire of secundaire groep *mm* door dissimilatie tot *mb* : Lat. *flamma* is in het Ital. geworden *flamma*, maar dial. *fiamba* (vgl. Fr. *flamme* en *flamber*), Lat. *columna* is o. m. geworden *colombe* ; in het Waals komen van Lat. *lamina* afleidingen voor als *lambale*, *lambène*. Op dezelfde wijze zou in de Waalse toponiemen *hambê*, *hambèuse*, enz., die duidelijk afleidingen zijn, de stam *hamb-* kunnen teruggaan op **ham-*, dat het prototype zou zijn van de plaatsnamen op *-han* ; vgl. *Chambo 634*, thans *Grandhan* (arr. Marche).

A. CARNOY : *Cambroniana* (1).

(1) Verschenen in deze *Handelingen*, dl. XXX (1956), pp. 27-43, onder de titel „*Ham* in het Germaans en in het Romaans”.

L. REMACLE : *Nationale en regionale atlassen.*

In zijn artikel „Großräumige und kleinräumige Sprachatlanten” (*Vox Romanica*, 14, 1954, pp. 1-61) worden door K. JABERG twee grote typen van taalatlanten onderscheiden en tegenover elkaar gesteld : nationale en regionale atlanten. Hoewel deze onderscheiding verleidelijk is en waarschijnlijk door het gebruik zal worden aanvaard, is ze toch te schematisch : terwijl in regionale atlanten de dichtheid van de opnemingen uiteraard groot is, kan die in nationale atlanten groter of kleiner zijn. Het bewust „archeologisch” karakter van regionale atlanten mag daarenboven niet op te brutale wijze tegenover het zuiver „actueel” karakter van nationale atlanten gesteld worden.

B. In de Waalse afdeling :

E. RENARD : *Anciens records et dialectologie.*

L. REMACLE : *Examen critique de l'article *haisi du FEW.*

É. LEGROS : *L'intérêt des textes liégeois et verviétois du XIXe siècle.*

E. RENARD : *Mots difficiles ou curieux d'anciens records stavelotains.*

L. REMACLE : *Questions d'étymologie wallonne.*

J. HERBILLON : *Toponymes hesbignons.*

O. JODOGNE : *Hypercorrectismes wallons chez Remacle Mohy du Rondchamp (1554-1621).*

C. In de Vlaamse afdeling :

A. CARNOY : *Kabeljauw.*

De abnormale uitgang van dit woord in het Nederlands evenals in het Frans is verklaarbaar indien men aanvaardt dat het ontleend werd aan *bacalao*, een term die de Baskische vissers gebruikten voor de op stokken gedroogde vis. Men vindt er de vorm *baccalus* in terug, die in het Vulgairlatijn heeft bestaan, vermits hij is doorgedrongen in Ierland, waar *bachall* de staf is van een pelgrim of van een ossehoeder, en *bachlach* een herder. Het eerste lid van *kabeljauw* werd in Vlaanderen gemakkelijk begrepen als het woord *bakel* dat toen in gebruik was voor „stok”. Aan de ene kant werd het door metathesis onder invloed van *kabel* veranderd in *kabel-*

jauw, en aan de andere kant werd het vertaald door *stokvis*, zodat het gebruik van *kabeljauw* beperkt werd tot de niet gedroogde vis.

— Het bestaan van *baccalos* in het Vulgairlatijn en het gebruik van dit woord voor de herdersstaf verklaart waarom de afleiding *baccalarius* gebezigd werd voor een kleine boer en later voor een kleine eigenaar en een jonge edelman. *Baccalos* heeft verder nog in het Picardisch *baccalana* opgeleverd, waaruit *baquelaine* om het paalwerk van omheiningen aan te duiden of van de afgebakende waterloop van molens. Die dubbele betekenis stelt én de H. Dewolfs en de H. Vincent in het gelijk.

J. DUPONT : *Brees hól „met niets vermengd” en zijn plaats onder de woorden voor „louter”*.

In de Breese uitdrukkingen *hól sókər* m., *hól mélk* vr. en *hól wäter* o. komt het eerste woord overeen met de stoottonige vorm van het adj. *hol* als in *ən hól kruut*, een hole (holle) kroot (biet). Daar dit een zeer zonderlinge betekenis zou zijn voor het woord *hol*, onderzoekt de spreker ook een andere, fonetisch mogelijke oorsprong, nl. uit **hál-* (bij *helen*). Met de oorspronkelijke betekenis „verholen, heimelijk” van deze stam kan men echter geen enkel ander woord voor „louter” ontdekken, zodat de hypothese *hol* alleen mogelijk schijnt. Het probleem is dan van zuiver semantische aard en kan alleen opgelost worden na een overzicht van alle woorden met de betekenis „onvermengd, louter”.

De drie betekenissen van Lat. *merus*, nl. klaar, bloot, niets anders dan, vinden we ook in de groep *zuiver, puur, rein, helder, louter*. Tot een tweede groep behoren *baar, bloot, naakt*, en een derde omvat woorden met de betekenis „los, vrij van, kwijt, ledig, ijdel”. Met talrijke parallellen bewijst de spreker dat *hol* de betekenis „ledig, ijdel” gehad heeft. Een bevestiging hiervoor vindt hij ook in de serie Mnl. en Mhd. adj. met de betekenis „vrij, ontbloot van”, die de genitief regeren : *aller éren bar, aller sorgen blöz, der kleider nacket, tugende lós* e. a. Daarbij behoort ook het Mhd. *aller sinne hol = bar, blöz, ledic*. Het adv. *hól* < *hole* is dan equivalent van de adv. of indecl. *baar (geld), bloß Milch, ledig(lich) Milch, eitel Brot* en dgl.

K. ROELANDTS : *Naamkundige terminologie* (1).

De H. Leenen maakt enkele opmerkingen bij het opstel van

(1) Cf. artikel in *Mededelingen van het Instituut voor Naamkunde*, Leuven, 1954, pp. 18-28.

Dr. M. Schönfeld en Prof. K. Roelandts. Deze laatste licht het ontstaan en de bedoeling van het artikel toe.

J. DUPONT : *De Breese uitdrukking in den oeterschank = in de lente.*

Parallellen van de Breese uitdrukking *in den oeterschank* „in de lente” vindt men in het Waals (*à foûr èhant*), het dialectisch Frans, het Italiaans, het Duits, het Nederlands. In al deze uitdrukkingen is er spraak van het *uitgaan*, het *uitkomen*. De spreker verwerpt de verklaring die het ontstaan van de uitdrukking in verband brengt met het vee dat de stallen verlaat. We moeten veeleer denken aan het uitbotten van de bomen, het uitschieten, het opkomen van het gras.

De spreker onderzoekt daarna drie moeilijkheden van fonetische aard :

a) de *s* aan het einde van het eerste lid ; *ûter* komt als afzonderlijk woord voor in het Germaans, maar nergens bestaat er een formatie op *s* ; we moeten dus uitgaan van *ûtewert*, uit(e)waart, waarbij de *s* formatie normaal is, vgl. *huiswaarts* en dgl.

b) het uitvallen van de *w* in *ûteverts* > *ûters*. Hiervan vindt men een aantal parallellen : *herres* < herwaarts ; *genses* < gindswaarts e. a.

c) de verbinding van eind-*s* van het eerste lid van een samenstelling met begin-*g* van het tweede lid tot *š*. Ook hiervan zijn parallellen te vinden, bv. Mnl. dus gedaan > *dusschedaan* ; Wijs-hagen > *wišage* ; Brees *nâširix*, nieuwsgierig.

Het probleem van de geografische verspreiding van deze uitdrukking wordt niet aangesneden. Waarschijnlijk hebben we niet te doen met calques, maar met afzonderlijke parallele formaties.

A. VAN LOEY : *Over de publicatie van toponymische monografieën.*

De H. Van Loey stelt vast dat de toponymische monografieën „in het wilde” groeien. Er is geen vaste methode en geen juiste geografische verdeling van de bewerkte plaatsen. Alles hangt af van de toevallige werkers. Alleen voor Brabant beschikken we over een vrij groot aantal toponymische monografieën ; voor de andere provincies is er zeer weinig. We zouden moeten een zestal niet al te omvangrijke werken — alle balast dient eruit geweerd ! — hebben voor elke provincie, dus een dertigtal voor Zuid-Nederland. Aan de bespreking die hierop volgt, nemen alle aanwezige leden

deel. Men voelt vooral de behoefte aan klappers en registers op alle uitgegeven werken. Ook klappers op onuitgegeven materiaal, zoals de talrijke monografieën die in het Instituut voor Naamkunde te Leuven worden bewaard, zouden zeer welkom zijn. Ook de wenselijkheid van monografieën over bepaalde toponiemen, zoals *dries*, *donk*, *rode*, wordt besproken.

De Commissie heeft in 1956 weer een zwaar verlies geleden : een van haar meest vooraanstaande leden, Ludovic GROOTAERS, hoogleraar te Leuven, overleed op 12 oktober 1956. Hij was tot lid van de Commissie benoemd door het Koninklijk Besluit van 7 april 1926, „houdende instelling van de Commissie, en benoeming van haar leden”. Zijn levensbericht zal verschijnen in deel XXXI van onze Handelingen.

Deel XXX (1956) van de *Handelingen*, waarvan wij U bijgaand een exemplaar laten geworden, bevat het gewone administratieve gedeelte, toponymische en dialectologische studies van de HH. A. CARNOY, O. LEYS, J. HERBILLON, E. RENARD en de bibliografische overzichten van de HH. J. L. PAUWELS, H. J. VAN DE WIJER-H. DRAYE-K. ROELANDTS, K. ROELANDTS en É. LEGROS.

Nr. 8 van de „Mémoires” van de Waalse afdeling — *Toponymie de la commune de Louveigné* door Edg. RENARD — dat in 1956 in druk gegeven werd, kan eerst in 1957 van de pers komen.

De gewone recensie- en ruilnummers van de *Handelingen* werden rondgestuurd en het gewone aantal exemplaren (80) ter beschikking gesteld van de vier Belgische universiteiten en van de documentatiecentra. De ruildienst werd uitgebreid tot de universiteit Lovanium te Leopoldstad (Belgisch-Kongo).

In het afgelopen jaar werden de werkzaamheden betreffende het *Belgisch Repertorium der Familienamen* ijverig voortgezet. Voor het Vlaamse landsgedeelte gebeurde het

opnemen en rangschikken onder de leiding van de HH. H. J. VAN DE WIJER en K. ROELANDTS ; het opnemen is zo goed als afgelopen voor de gemeenten van het arrondissement Hasselt ; daarenboven kon, dank zij een buitengewone toelage van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek ook worden overgegaan tot het definitieve classificeren van het materiaal betreffende het arrondissement Leuven. Voor het Waalse land werd het gehele jaar besteed aan het persklaar maken van het handschrift, dat in oktober 1956 is verschenen onder de titel *Tome I : Arrondissement de Nivelles et communes wallonnes des arrondissements de Louvain et de Bruxelles*. Het werk is gedrukt door de firma M. en L. Symons te Leuven en in de handel gebracht door de Uitgeverij Nauwelaerts te Leuven, tegen de prijs van 230 frank. Het werd bezorgd door de H. O. JODOGNE en bevat xxxii bladzijden inleiding, 267 bladzijden index en een kaart. De toelage van de Regering heeft gediend voor de aankoop van de nodige fiches met fichekast, voor de kosten van vervaardiging van het manuscript en ook voor de druk, want een persoonlijke toelage van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek was niet geheel toereikend om de drukkosten te dekken.

Door bemiddeling van de HH. Provinciegouverneurs kreeg de Commissie aanvragen om advies betreffende namen van nieuwe straten of verandering van bestaande straatnamen van de volgende gemeenten : Aarschot, *Alleur, Anderlues, Ardoois, Bellegem, Berg, Bonnelles, Boorsem, Bornival, Boutersem, Brugge, Brussel, Chênée, Clabecq, Ellezelles, Evere, Faymonville, Grimbergen, Grivegnée, Haine-Saint-Paul, Ham-sur-Sambre, *Heusy, Hoboken, Humbeek, Jambes, *Koekelare, Kontich, Kortenberg, Kruikebeke, *Liers, Linde, Luik, Malmedy, Meise, Monceau-sur-Sambre, Mons-lez-Liège, *Mortsel, Neer-

hespen, Nieuwerkerken, Nijvel, *Oostende, Oudergem, Profondeville, Putte, Rance, Rocourt, Rupelmonde, Saint-Marc, Saint-Servais, Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node, *Sint-Kruis, Soumagne, Spa, *Ternat, Trembleur, Viemme, Viesville, Vilvoorde, Vottem, Weerde, Zarren, Zwijndrecht. In elk bijzonder geval heeft de Commissie zich bij haar advies laten leiden door de grondregels die ze in 1952 heeft vastgesteld. Slechts 8 van de 65 bovengenoemde gemeenten hebben voorstellen gedaan die overeenkomen met de plaatselijke toponymische traditie; hun naam is met een sterretje gemerkt. — De groepering „L’Absent” (families van niet gerepatrieerde gevangenen en gedepor-teerden) heeft het advies van de overheden gevraagd aangaande de benaming van een „rue de l’Absent” in alle gemeenten. De Waalse subcommissie is voornemens, wat Wallonië betreft, elk individueel geval te onderzoeken; zij zal gunstig adviseren wanneer de naam „rue de l’Absent” bestemd is voor een nieuwe verkeersweg, ongunstig wan-neer de bedoelde naam de bestaande toponymie zou ver-anderen. — In overeenstemming en in samenwerking met het gemeentebestuur van Brussel heeft de Commissie een herziening ondernomen van de Nederlandse vormen van al de straatnamen der hoofdstad teneinde ze te normali-seren en eventueel te verbeteren.

De Commissie heeft haar samenwerking met het Mili-tair Geografisch Instituut voor de herziening van de stafkaarten voortgezet. De H. H. J. VAN DE WIJER, van de Vlaamse afdeling, heeft, met de medewerking van de HH. J. L. PAUWELS en O. LEYS, de toponiemen onderzocht van de militaire kaarten der volgende gemeenten: Aartrijke, Achel, Bekegem, Berchem, Boechout, Borsbeek, Duffel, Edegem, Eernegem, Eynatten, Gemmenich, Hamont, Hemiksem, Hergenrath, Hingene, Hoeilaart, Hove, Ichte-gem, Jabbeke, Kelmis, Kontich, Lier, Linkebeek, Lint,

Loppem, Montzen, Moresnet, Mortsel, Neu-Moresnet, Niel, Reet, Rumst, Rutten, Schelle, 's-Gravenvoeren, Sint-Andries, Sint-Genesius-Rode, Sint-Martens-Voeren, Sint-Pieters-Voeren, Sippenaken, Snellegem, Ukkel, Veldegem, Vremde, Waarloos, Watermaal-Bosvoorde, Wilrijk, Zedegem, Zerkegem, terwijl de H. J. HERBILLON, van de Waalse afdeling, het toponymisch materiaal heeft onderzocht van de gemeenten Alleur, Ans, Argenteau, Aubel, Awans, Barchon, Battice, Bellaire, Bierset, Bolland, Bombaye, Bressoux, Cerexhe-Heuseux, Chaineux, Charneux, Cherratte, Clermont, Dalhem, Évegnée-Tignée, Feneur, Fexheslins, Fooz, Glins, Grâce-Berleur, Hermalle-sous-Argenteau, Hermée, Herstal, Herve, Heure-le-Romain, Hognoul, Hollogne-aux-Pierres, Housse, Julémont, Jupille, Juprelle, La Hulpe, Lantin, Liers, Loncin, Luik, Melen, Milmort, Mons-lez-Liège, Montegnée, Mortier, Mortroux, Neufchâteau, Othée, Oupeye, Queue-du-Bois, Retinne, Richelle, Rocourt, Rosières, Saint-André, Saint-Nicolas, Saint-Remy, Saive, Slins, Thimister, Trembleur, Ukkel, Villers-l'Évêque, Villers-Saint-Siméon, Visé, Vivegnis, Vorst, Vottem, Wandre, Warsage, Watermaal-Bosvoorde, Wihogne, Xhendremael.

De Commissie werd vertegenwoordigd : op het eeuwfeest van de Cercle Archéologique van Bergen, op 23 september 1956, door de H. O. JODOGNE ; op het eeuwfeest van de Société de Langue et de Littérature wallonnes te Luik, van 12 tot 15 december 1956, door de HH. J. LEENEN, O. JODOGNE, J. HERBILLON ; bij de begrafenis van onze betreurde collega L. Grootaers, op 17 oktober 1956 te Leuven, door de HH. J. LEENEN, A. VAN LOEY en O. JODOGNE.

De Commissie wil niet nalaten, Mijnheer de Minister, U te bedanken omdat U het krediet voor haar publicaties voor 1956 verhoogd hebt en het voor het jaar 1957 gebracht

hebt op een bedrag dat toereikend is om aan de Handelingen en aan de Werken weer de omvang te geven die ze hadden vóór de verminderingen van de vorige jaren.

Met verschuldigde hoogachting,

Luik en Brussel, 21 april 1957.

De Secretaris,
J. WARLAND.

De Voorzitter,
J. LEENEN.
